

Јован Дучић
ЈЕДАН СРБИН ДИПЛОМАТ НА ДВОРУ
ПЕТРА ВЕЛИКОГ И КАТАРИНЕ I
ГРОФ САВА ВЛАДИСЛАВИЋ

Библиотека
БЕСМРТНА ПРЕТХОДНИЦА

Уредник
Зоран Колунџија

Оригинал изворника
Јован Дучић, Гроф Сава Владиславић: један Србин
дипломата на двору Петра Великог и Катерине I
Питсбург, Американски Србобран, 1942.

Издавање ове књиге помогла је
ОПШТИНА СРЕМСКИ КАРЛОВЦИ

Copyright © ИК Прометеј, Нови Сад, 2026.

Ниједан део ове књиге не може бити репродукован, снимљен или емитован
на било који начин: електронски, механички, фотокопирањем или другим
видом, без писане дозволе издавача.

ЈОВАН ДУЧИЋ

ЈЕДАН СРБИН ДИПЛОМАТ НА ДВОРУ
ПЕТРА ВЕЛИКОГ И КАТАРИНЕ I

ГРОФ САВА ВЛАДИСЛАВИЋ

Поговор
МИЛАДИН МИЛОШЕВИЋ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Гроф САВА ВЛАДИСЛАВИЧЪ, (1669*–1738)
у млађим годинама
(П. Андрејев, литографија)

* Година рођења према – Николай Иванович Павленко, „Птенцы гнезда Петрова“, Москва, 1994. Савва Лукич Владиславич – Рагузинский

ГРОФ САВА ВЛАДИСЛАВИЋ

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Овом књигом враћам Српском Народу и завичајној Херцеговини њиховог племенитог сина Саву Владиславића, првог православног Србина, који је после нестанка српских краљева и царева и деспота, као туђи покликсар у мисијама по страним државама, представљао нашу урођену расну обдареност и далековидост.

Сава Владиславић је постигао у историји Русије веома угледно место међу њеним дипломатима прве трећине XVIII века. За четвртину столећа био је умешан у све важне догађаје руског царства: закључивао је војни савез са владајућим кнезом Молдавије у Јашу, мир са султаном на Пруту, конкордат са папом у Риму, и пакт о пријатељству и првом коначном разграничењу Русије и Кине са кинеским царем у Пекингу. Али је Владиславић, што је досад остало непознато српском народу, а што је за нас најважније, био и први Србин који је, још на истеку нашег тамног XVII столећа, задобио православну Русију, и лично цара Петра Великог, за ослобођење Српства и Балкана.

Сава Владиславић је досад био уопште непознат нашој науци. Толико непознат српској историји да га ни скуп наших првих научника није речју поменуо у првој Српској Енциклопедији, (Београд, 1924). Овај случај сведочи само колико је било тешко доћи до историјских података о овом великом Србину, чија је усмена била на путу и да ускоро потпуно избледи. Али је још можда

чудније да ни у Русији није било више него код нас писано о овом важном руском дипломати, него се само у неколико реда помињао по енциклопедијама, макар што се његово име налазило и истицало у стотинама разних руских и страних докумената.

Пишући ову књигу, био сам, као песник, далеко од свог обичног књижевног предмета, који је увек био дело чисте инспирације. А прешао сам на ово друго тло једино из љубави за свој српски народ који је дао пуно великана познатих и непознатих, али и заборављених. Написао сам ову књигу и из посебне љубави за гусларски крај своје Херцеговине, за ову расадницу језика, што значи изграђивање појмова; и за ову ковницу нашег десетерца, који је, поникавши из косовског бола, својина једино Српства, исто онолико колико је био и хексаметар један духовни и изражајни облик искључиво старих Грка.

Сава Владиславић је био типични израст свог родног краја: оличење Србина из Херцеговине, духовног колико и душевног, гипког колико и поносног, опрезног колико и неустрашивог, што представља карактер Херцеговца у познатој равнотежи између његових позитивних и негативних особина, и са његовим, скоро јелинским, осећањем мере. Србин Херцеговац, значи Медитеранац више него Балканац, човек маште колико и реалист, и човек сна колико и позитивни стваралац, Владиславић је створио себи, на изласку из нашег чемерног XVII века, велико име дипломате у једном великом словенском народу, и огромне заслуге у једном великом словенском добу. Он је и први поставио српски проблем у Русији као главни проблем Балкана.

Кроз доста дуги низ година уложио сам сву добру вољу у сабирање историјских података по разним изворима, и то до најмањих ситница, које су се тицале Саве

Владиславића, и које су његову личност осветљавале и употпуњавале. Сава Владиславић се не представља у овој књизи само по каквом његовом посебном дипломатском делу, нити само по једној јединој периоди његовог живота, него је он овде оживљен и реконструисан из многобројних детаља, као у мозаику, што значи по свему и малом и великом што је он урадио и интимно проживео.

Он је за нас био дубоко интересантан и као дипломат, и као Србин, и као Херцеговац. Да бисмо дошли до свих појединости о њему, служили смо се књигама и рукописима на језицима српском, руском, француском, немачком, талијанском и румунском. А податке о Владиславићу истражили смо, лично или по поруџбини, у архивима: у Дубровнику, Венецији, Москви, Хелсинки, Букурешту и Београду. Верујемо да је после овога свега, одиста, врло мало остало неистраженог. – Народно предање о Владиславићима, такође представља један докуменат своје врсте.

Верујем и да се после ове књиге, Сава Владиславић не може више никад потиснути из историје о знаменитим људима српске расе, нити његово име заборавити у широким слојевима српског народа.

Рим–Букурешт, 1933–1940.

Ј. Д.

І ПРЕДАЊЕ О ПОРОДИЦИ ВЛАДИСЛАВИЋ

1. Порекло Владиславића и њихов значај. — Владиславићи и Ченіићи. — 2. Разне верзије њодударне са историјским њодацима. — 3. Српска херцејовачка властела у XVI веку. — 4. Владиславићи у млейтачкој и дубровачкој земљи. — Подаци о њородици Владиславића у дубровачком архиву.

1

Између Јасеника и Берушице, који се налазе на двадесет километара од Гацка, на путу ка Пиви, живела је до краја XVII века српска племићка породица Владиславићи.¹ Развалине њиховог дома налазе се и сада на том месту, и народ их зове кулама кнеза Владиславића. И данас Гачани о тој породици с поносом причају како је била међу најзнаменитијим породицама целог Гацка још од времена српског царства, и како је увек давала кнезове и народне главаре који су тим крајевима управљали. „Ова породица, као што је имала властелинско право за време српског царства, исто је право задржала и за отоманске владе, до свог боравка у Гацку“.²

Према народном казивању, које је и данас живо, властелинско право Владиславића било је трн у оку бегови-

¹ Нићифор Дучић: *Гласник Српској ученој друштва*, Београд, 1878, XV, 67.

² Леонтије Нинковић: *Монографија Ман. Добрићева*, Мостар, 1908, 24.

ма Ченгићима, који су већ били добили део гатачког пашалука. Они су покушали да Владиславиће униште или натерају у бекство. А ово најпре тако да им пред народом убију углед, а затим присвоје њихова имања. У том циљу најзад „скупе војску да ударе на Владиславиће“.³ Међутим, у Гатачком крају је пребивала и једна српска помуслимањена породица, Хасанбеговићи, који су живели у пријатељству са Владиславићима, те им јаве за намеру бегова Ченгића.⁴ Исте ноћи Владиславићи пребегну у Црну Гору.⁵ Према једном предању, њихово „робље“, (жене и децу), провео је до Дубровника неки муслиман из породице Звиздића из Гацка, која је такођер била у пријатељству са Владиславићима. „Ови се затим одселе у Русију, где и данас“, каже Нинковић, „заузимају угледне положаје у држави. У Русији су добили грофовске титуле за храброст и заслуге“.

Као што ћемо доцније видети и по архивским документима, породица Владиславића је одиста била разбијена овим ударом Ченгића. Међутим, она, по традицији, није цела напустила Јасеник, а, ни по историји, није цела отишла у Русију. Када су Владиславићи пребегли у Црну Гору, остала је иза њих једна њихова невеста која беше у род отишла, и није се стога налазила у Јасенику за време ове несреће. Та је жена била носећа, и роди сина, коме дадоше име Вукан. Она и даље остане у свом роду, а синови овог Вукана прозову се затим Вукановићи, који и данас живе у Гацку.⁶

³ Л. Нинковић: *op. cit.*, стр. 24.

⁴ Н. Дучић (*op. cit.*) пише да су Ченгићи ударили на Владиславиће због крвне освете, што је један од Владиславића, син Дукин, убио једног Ченгића.

⁵ Др Јефто Дедијер: *Гласник Српске краљевске академије наука*, Насеља, књ. IV, каже да су Хасанбеговићи потомци Казанац-паше коме је Бајо Пивљанин запалио кулу.

⁶ Лука Грђић Бјелокосић: *Из народа о народу*, Мостар, 1892.

Позната гатачка села Јасеник, Берушице и Врба, зову се и данас њиховим старим именима. Ка њима се иде од Гацка до Автовца колским путем, а од Автовца даље коњском стазом. Ова стаза иде право на Липник, постојбину Ченгића, све до Јасеника, постојбину некадашњих Владиславића, а данас Вукомановића. На том путу ка Јасенику, с једне стране остаје село Врба, а с друге стране село Берушица. – Сам Јасеник је један веома занимљив предео. Ту се одиста налазе развалине које се зову Градина, и које су некада могле бити куће Владиславића; а оне данас припадају Вукомановићима. Туда сељаци и данас сваке године изору старог новца, који зову мангуре. Ту се налази и једна старинска црквина где је била некад црква. Под њом је гробље. – Насред Јасеника постоји бара за косидбу, а по околини шуме, луке и пашњаци, за које се каже да су били својина Владиславића. Јасеник је иначе долина опкољена благим узвишењима, а Градина се налази на оштром врхунцу који је дигнут између Липника, Јасеника и Берушице. Између ова два последња села налази се дугачко обло брдо са чије је једне стране Луке, а са друге стране поменута Градина. Површина имања кнежева Владиславића изгледа, према свему, један огроман феуд, који би се пре могао мерити квадратним километрима, него ли дулумима. Ту има село, шума, ливаде, пашњаци, река и поток. Облика је неправилног четвороугла. То је скоро једна мала област од неколико десетина квадратних километара.

Као што смо видели, Ченгићи су у њиховом Липнику били први суседи Владиславића у Јасенику. Бегови Ченгићи су имали своје феуде са високим кулама и млином, такођер на самом уласку у Гацко Поље, између Самобора и Автовца, као што су имали и код Фоче читлуке Ратај и Оџак. Народна традиција тврди да су Ченгићи

били пореклом Сијерчићи из Загоре, а каже се и да су од невесињских бегова Љубовића, што би значило да су потпуно српског порекла.⁷ Међутим, историчар др В. Ђоровић тврди да су Ченгићи пореклом из Мале Азије, и да је њихов предак био Исфендијар-бег, чија су имања била на далеком Еуфрату.⁸ – Пут коњски од Липника и Јасеника води даље на Горанско у Пиви, којим су путем те несрећне ноћи, кад су били нападнути, избегли Владиславићи у Црну Гору. – Недалеко од овог Горанског, које су Турци рано утврдили, налази се познати манастир Пивски, звани такођер и манастир Пива, храм Успенија, који је 1573. г. подигло братство Гаговића уз помоћ њихових племеника, а у којем се манастиру и данас налази једно чувено еванђеље, на којем пише да га је поклонио гроф Сава Владиславић из Русије, за спомен својих покојних родитеља, и за своје здравље и духовно спасеније. Ту су и неке друге црквене књиге, такођер дарови Саве Владиславића, на којима се у запису сам назива грофом илирским.⁹

У народној традицији се такођер говори како су се доцније Владиславићи крваво осветили Ченгићима. Та света је опевана у народним песмама. Леонтије Нинковић пише у својој поменутој књизи како је у бици код Озије, „на Озији испод Московје“, руски генерал Сава Владиславић позвао међу турским војницима ако има

⁷ Нићифор Дучић пише да су Ченгићи иста породица од које је и дубровачки српски посланик кнез Медо Пуцић (ор. cit., 67). И сами бегови Ченгићи са поносом истичу себе Србима „који србују у својој кући већма него и једна друга муслиманска или православна породица у Босни и Херцеговини“. (види београдски лист „Време“ од 2. јануара 1940, чланак Исфендијар-бег Ченгића из Сарајева).

⁸ Др Вл. Ђоровић: *Муслимани у Босни и Херцеговини*, у Српској Енциклопедији, св. II, стр. 923.

⁹ В. Ђ. Милошевић: *Манастир Пива*, Никшић, 1937, стр. 11–13.

који Хасанбеговић да му се јави. А кад су се јавили Хасанбеговићи, он их је све даривао као пријатеље, и затим их пустио да се слободно врате кућама у Херцеговину. Затим је на исти начин позвао ако има и који од Ченгића, да му се јаве. Сви бегови који су се ту налазили, мислећи да ће такођер бити редом даривани, и враћени слободно у Херцеговину, пријаве се један за другим, а све под именом Ченгића, и то њих седамдесет и седам бегова, међу којима је, међутим, најмање било самих Ченгића. – Једна нештампана народна песма пева, одиста, како су два врана гаврана полетела од Озија испод Московије, и дошли на границу Херцеговине, спустивши се у Ратај, на кулу Бећир-паше Ченгића, где их је дочекала кадуна, његова пашиница.¹⁰ Она пита два врана гаврана како је испала победа на Озији:

Вије ли се барјак Мушовића,
Сјају ли се токе Сијерчића,
Игра ли се дорат Љубовића,
Са лијепа поља Невесиња?

Гаврани јој одговорише причом о турском поразу, и како је Владиславић на превару намамио бегове да му се прокажу, намамио па их затим посекао, „да од врага не остане трага...”

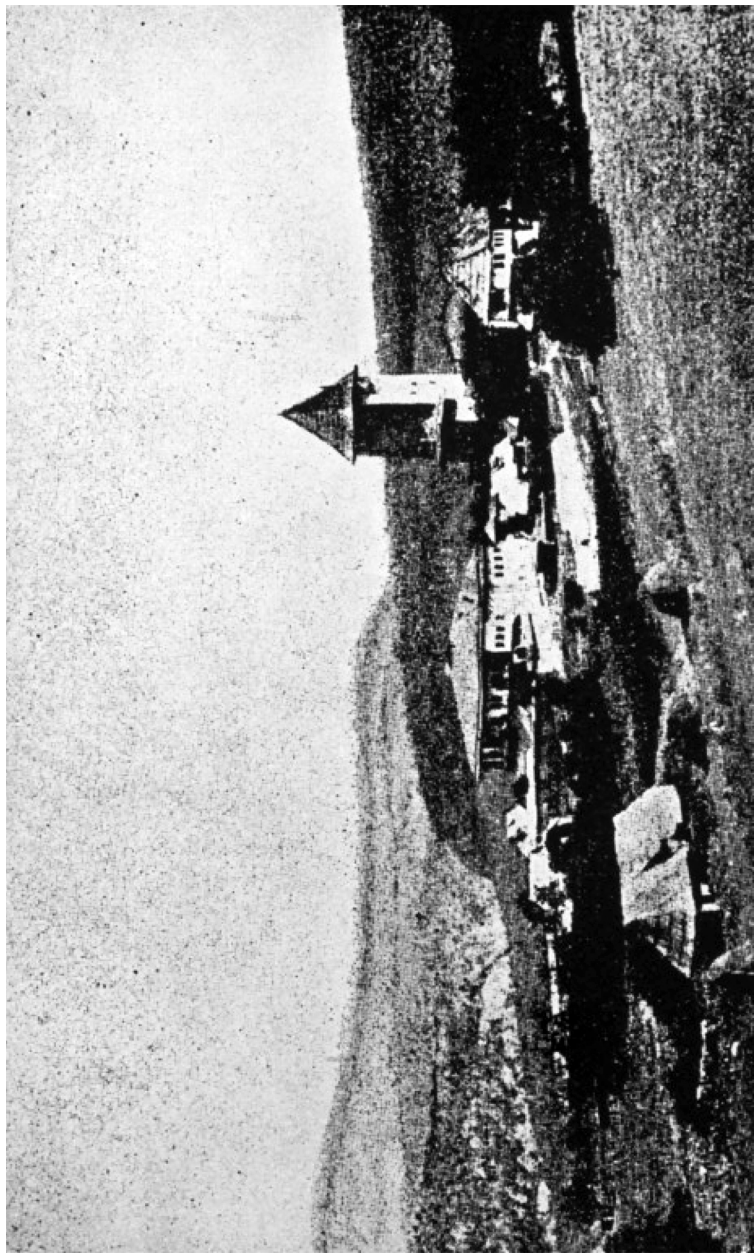
¹⁰ Ченгићи, аге и бегови, заузимали су високе положаје алајбега и беглербега, и важили као изванредни јунаци. Историчар Владимир Скарић пише да су Ибраим-бегу Ченгићу давали Дубровчани титулу *signor*, мимо готово све друге спахије, што значи да је спадао међу спахије, највећег ранга. (*Подаци за историју Херцеговине*, Сарајево, 1931, стр. 65). На другом месту налазимо да дубр. влада честита рођење сина Бећир-бегу Ченгићу, (кал. *Гајрећ* за 1940).

Доносимо у овој књизи фотографију ове епске куле Бећир-бегове у Ратају код Фоче.

Није л' когод од Херцеговине,
Од Ченгића соја свијетлога,
Честитим ћу њега учинити?

Питао је лукаво Сава Владиславић, ходећи по заробљеној турској хордији.

Кад виђеше Херцеговци Турци,
Стадоше му долазити, кадо,
Долазити па се предавати:
Од Никшића града бијелога,
Дође к њему свих пет Мушовића,
И сваки се под Ченгића каза.
Са Клобука два Ковчеговића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од бијеле Подгорице шера,
И одатле два Бећиркућића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од бијела Колашина града,
И одатле четири Мекића,
И они се под Ченгиће кажу.
А од Скадра седам Бибезића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од Црквица, села некаквога,
И одатле два Шахинагића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од Билеће до три Капиџића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од Требиња, шера бијелога,
И одатле Ризванбеговићи,
И они се под Ченгиће кажу.
И од Стоца до два Сточевића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од Мостара два Кајтаза млада,

КУЛА БЕГА ЧЕНГИЋА У РАТАЉУ КОД ФОЧЕ,
опевана у народној песми о освети Саве Владиславића.

И они се под Ченгиће кажу.
С Невесиња све пет Љубовића,
И они се под Ченгиће кажу.
С Метковића Ресулбеговића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од бијела шехер Љубушкога,
И одатле до два Љубушћака,
И они се под Ченгиће кажу.
Од Коњица, на води Неретви,
И одатле два Вератовића,
И они се под Ченгиће кажу.
Са Сокоца, испод Романије,
И одатле до два Танковића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од Загоре седам Сијерчића,
И они се под Ченгиће кажу.
А од Фоче до три Шошевића,
И они се под Ченгиће кажу.
Од Горажде стара Сеисака,
И он му се под Ченгића каза...
Кад се бежи окупише, кадо,
Од Санџака и Херцеговине –
Седамдесет и седам бегова... Итд.

Битка код Озије је одиста постојала, и то 1735. године.¹¹ Али Сава Владиславић није лично могао онамо учествовати као генерал, ни сећи онако своје земљаке, бегове из Санџака и Херцеговине. Пре свега, Сава Владиславић није уопште био генерал, за каквог га представља горња народна песма, а године 1735. је Сава био и одвећ престарио да би могао сећи Турке на буљуке, (рођен 1664. а умро 1738. године). И не само да није учествовао код

¹¹ Safet-beg Basagić – Redgepašić: *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, str. 90–94.

Озије као војсковођа, него није био онде присутан ни ма у којем другом својству. – Некад је присуствовао једној другој бици са Турцима, а то је 1711. године на Пруту, у Молдавији, али и онде само као дипломат, и већ као „министар-саветник при главнокомандујућем фелдмаршалу Шереметеву“. Био је, истина, на Пруту том приликом и један његов земљак из Гацка, и то баш један бег Ченгић, али је ово био Хасанбег, босански алајбег, а не Бећир-паша Ченгић, босански беглербег, који је тобож погинуо од Владиславићеве сабље код Озије, 1735. г.

Зна се и да је Бећир-бег Ченгић био повео у јужну Русију нашу „босанску војску“, и то 29.930 муслимана Бошњака и Херцеговаца, да чувају онамо турску границу, и да затим спасавају од Руса и онамошњу турску тврђаву Озију. Ту су ови наши јуначни земљаци немилице изгинули. Озију су Руси дигли барутом у ваздух, а целу једну трећину турске војске побили, а остало заробили. Бећир-паша Ченгић је био убијен после ове битке, и то са још више других паша, и са већом половином заробљеника. Ових заробљеника је било на броју 7.743, од којих се након две године заточења вратило у Босну свега њих 1.340. Остатак је или поубијан путем, или умро од глади, или свршио на мукама. Башагић наводи нам поред овог и неколико имена тих бегова који су једва успели да се врате године 1740. својим кућама: Мехмед-бег Дугалић од Клиса, Рустем-бег Шахинпашаић, Абди-бег и Хусеин-бег Корче, Заим-бег Џаферзаим-Беговић из Зворника, Дервиш-бег, капетан Тузле, Смаил-ага из Бихаћа, пашин хазнадар, а од херцеговачких бегова Абди-бег из Љубошког. Говорећи о оним који су свршили на мукама, Башагић мисли на заробљенике задржане у Русији, са Осман-бегом Реповцем и Гадичу (Гадлачу?), са Хасан-бегом Алипашаићем и Сулејман алајбегом Осман-

пашићем у Белокију, и најзад са Јахијом капетаном Ченгићем, братом Бећир-бега Ченгића, у Равној Гори.

Ето коју је катастрофу наших бегова из „бошњачке војске“ опевао српски гуслар XVIII века. Азбот је у преводу први забележио ову нашу народну песму о погибији Бећир-беговој, а према истој, такођер и број погинулих бегова босанских и херцеговачких, који износи до 80, што погинулих у бици, а што побијених после битке.

Макар што код Озије након битке бива убијен и сам наш Бећир-паша Ченгић, за којег знамо да је лично напао на Владиславиће на њиховом огњишту у Јасенику, и отео њихова имања, и натерао их на бекство у наше приморје, а неке чак и у Русију, ипак нема никакве вероватноће да је пао од освете Саве Владиславића, онда престарелог иако веома познатог дипломате, и врло утицајног у свима високим круговима. – Немамо ни података да су ни ма који други од оних Владиславића који су за време Озије 1735. г. живели у Русији, били умешани у судбину ових својих несрећних земљака, које је Бећир-паша био довео у јужну Русију, да онамо бране султана. – Међутим, осим старог Саве, били су онамо још и његова четири синовца, од којих је један био чак и генерал руски, гроф Ефим Ивановић Владиславић, син Савиног брата Јована, најстаријег, о којима ће бити опширнијег говора у овој књизи (в. глава VIII). А о овом Ефиму пише један његов рођак да је био „свима спољним лепотама украшен, али у речи свиреп и дрзовит“.¹² Не брка ли српски гуслар овог генерала Ефима са његовим стрицем Савом? Нема изгледа ни ово. Ефим је рођен 1691. г., и малим дететом дошао у Русију, а младићем отишао на науке у Француску, где је дуго живео и онамо се оженио, а вероватно био и духовно врло далеко од успомене на предачки Јасеник,

¹² Види *Тгайрон* у ман. Добрићеву (Нинковић, стр. 22–23).

на очево бекство од Турака, и на крвави напад Ченгића на његову породицу.

У збирци народних песама Вука Караџића налазимо једну песму „Бошњаци на Москву“, у којој се такођер опева она битка на Озија, али у којој се место Саве Владиславића, као осветника, спомиње некакав Сава Црнојевић, светећи се за пет својих погинулих брата овом истом Бећир-бегу Ченгићу.¹³ Затим у једној другој Вуковој песми „Фоча и Фочанке“,¹⁴ заробљени Асан-паша из Босне, изведен из тамнице на сунчање, прича Русима да је у Босни најлепши град Сарајево, Мостарци најбољи јунаци, а Фочанке најлепше девојке. У истој песми стоји да се ту налазио међу Русима и неки Јован Владиславић, који опет прича Русима како је тешко Фочу освојити због река Дрине и Ћиотине, и због њене планине Црнога Врха. – Сви ови детаљи, и овако диспаратни, нису можда без своје аутентичности. Сава Владиславић је, према руским подацима, као што ћемо доцније видети, имао са собом у Русији брата Јована, са четворицом његових синова, и његову кћер; а четврти од ових Јованових синова носио је такођер име Јован. Не би било чудно да је овде у Вуковој песми можда реч о једном од ове двојице Владиславића, (оцу или сину), и то тим пре што је овде реч о Фочи за коју се каже да је била и постојбином неких наших Владиславића из Јасеника код Гацка.¹⁵

Свакако, што је за нас од нарочитог интереса у оној песми о освети Савиној над Бећир-бегом, јесте то што је, осим успомене на Бећир-бега Ченгића, у њој сачуван, скоро у потпуности, и списак имена наших беговских породица које су онда у Херцеговини постојале, и које

¹³ Вук Ст. Караџић: *Српске народне њјесме*, књ. III, песма 85.

¹⁴ Караџић, књ. III, песма 87.

¹⁵ О Јовану Владиславићу, види гл. 2. ове књиге.